

A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI MUNKÁS EGÉSZSÉGÜGYE *LAKÁS, RUHÁZKODÁS, FŰTÉS STB.*

ELŐZŐ CIKKÜNKBEN a magyar mezőgazdasági munkás táplálkozási viszonyaival foglalkoztunk. Megállapítottuk, hogy ezen a téren az utóbbi években erős hanyatlás mutatkozik.

úgy hogy a bér munkára utalt földműves ember testi erejének és egészségének fenntartását a legkomolyabban veszélyeztetni táplálkozásának minőségbeli egyoldalúsága és hiányossága, mely nemcsak munkateljesítményére hat vissza hátrányosan, de magasabb társadalmi és nemzetpolitikai szempontból is beláthatatlan károk forrása lehet.

Agrárproletáriátusunk egyéb életviszonyait vizsgálva, komoly figyelmet kell szentelnünk a szegény ember lakásügyének. Ezen a téren a háború befejezése óta számottevő haladást tapasztalhattunk azoknak a törvényhozási intézkedéseknek eredményeképpen, amelyek egyrészt a nincstelen mezőgazdasági munkásember házhelyhez juttatására, másrészt kis családi házának felépítését lehetővé tevő hitel nyújtására irányultak. A mezőgazdasági szociálpolitikának legerőteljesebb, leg sikerültebb és szociális kihatásaiban is legáldásosabb hajtása volt évtizedek óta a falusi kislakások szaporítására törekvő állami kezdeményezés, amely nemcsak kiáltó hiányokat pótol, de lebonyolítása is többé-kevésbé megfelelt a kívánalmaknak. A háború végén mintegy 70—80 ezer teljesen birtoktalan mezőgazdasági munkáscsalád sem házzal, sem házrészrel nem rendelkezett. A gazdasági munkásházak építésének támogatására vonatkozó háború előtti törvényhozásunk sokkal szűkebb kereteket szabott, semhogy ezek a háború után mezőgazdasági munkásságunk körében elemi erővel jelentkező lakásínség leküzdésére, illetőleg a saját családi házak után felébredt vágy kielégítésére alkalmasak lettek volna. Ezért 1920-ban már a földreform törvényt megelőzőleg intézkedett a nemzetgyűlés „halasztást nem tűrő esetekben“ házhelyek kijelölésére nézve. A házhely-kiosztás részletes szabályozását még ugyanazon évben tető alá hozott földbirtokreform törvény foglalja magában. Azokban a mezőgazdaságra és az agrár-munkásságra nézve is viszonylag kedvező években, — a hitelviszonyok rendezetlensége ellenére — lázas építkezés indult meg a kiosztott házhelyeken s ennek nyomán egész új munkásnegyedek nőttek ki a földből egy-egy nagyobb alföldi község vagy város szélén. A lakásszükséglet azonban sokkal nagyobb volt, semhogy ez a saját erőből megindult és így a munkásoknak egy kisebb, tehetősebb vagy jobban kereső csoportjára szorítkozó építkezés elégséges lett volna. Ezért amikor az állam pénzügyi viszonyainak rendeződése is lehetővé tette,

nem lehetett kitérni azon általános követelés elől, hogy a kislakások építésének előmozdítására a házhelyhez jutottak részére kedvezményes állami hitel — méltányos feltételek mellett — folyósíttassék. Így jött létre 1924-ben az Országos Falusi Kislakásépítő Szövetkezet a földművelésügyi miniszter által jegyzett 30 millió pengős üzletrésztőkével és azonnal meg is kezdte működését azzal, hogy egyenként legfeljebb 1500 pengőig terjedő, 4%-al kamatozó, 20 év alatt visszafizetendő kölcsönöket nyújtott az arra rászoruló házhelyesek részére. A szövetkezet 8 év alatt, tehát 1932 december 31-ig, 37.093 egyének juttatott kölcsönt 51.15 millió pengő erejéig. Ennyi, túlnyomórésztben mezőgazdasági munkából élő vagyontalan család építette fel tehát hajlékát állami támogatással, ami kétségszövegbevonhatatlanul hatalmas és imponáló eredménye a magyar szociálpolitikának.

Rá kell azonban mutatni több olyan hibára, amelyeket könnyűszerrel el lehetett volna kerülni. Már a Szemle hasábjain utaltunk arra, hogy a házhelyek kiosztásánál az Alföldön helyrehozhatatlan tévedés történt a gazdasági és népesség-eloszlási szempontok teljes figyelmen kívül hagyása miatt. Mintha két, egymástól elszigetelt, öncélú művelet lett volna az egy és ugyanazon törvényben szabályozott házhely és földbirtokrendezés, mintha tudomást sem vettek volna egymás létezéséről és célkitűzéseiről, olyan diszharmonióban történt Önnek a fontos két szociálpolitikai akciónak a végrehajtása. Egészen másutt kapták az igénylők a házhelyet, mint az egy-két holdas parcellát. Ez a körülmény erősen lerontotta a házhelyrendezés és a földreform várt kedvező kihatásait, mert kevésbé értékesé tette a munka számára azt a lakást, amelyet valamely nagy alföldi község vagy város szélén építhetett magának, éppúgy, mint azt a földet is, melyet új otthonától több órai járásra kapott. Emellett arra kényszerült, hogy olyan, többnyire túlnépesedett és inkább kisbirtokosok által lakott helységekből éljen, amelyekből pedig a kedvezőtlen kereseti viszonyok miatt már régóta kikiváncokozott, ami az egészségesebb népesség-megoszlás szempontjából is kívánatos lett volna. Ez a körülmény rendkívül megnehezíti a tervbevett telepítési akció munkáját is, mert a munkásházak értékesítése, ha a telepes anyag ezekből kerül ki, nem lesz könnyű feladat. Ezért bármennyire kívánatos lenne is, hogy a még pusztán álló házhelyek beépüljenek, ezekre a további építkezést mellőzni kellene, addig amíg az organikus telepítési politika keretei közé a kislakások építését is célszerűen be lehet illeszteni.

A Faksz-kölcsönből épült házak általában lényeges haladást jelentenek a régi kislakásokkal szemben és általában mentesek azoktól a hibáktól, amelyek építészeti, higiéniai stb. szempontból a falusi szegényember házáat jellemzik. Az állami támogatásnak bevallott célja éppen az volt, hogy segítségével olyan kislakások épülhessenek, melyek mind az épületszilárdsági, mind a közegészségügyi követelményeknek jobban megfelelnek, illetve ilyeneket azok a vagyontalan munkás emberek is építhessenek, akik saját maguk és családtagjaik munkáján kívül semmi egyébbe nem képesek hozzájárulni a lakóház felépítéséhez. Viszont a népművészet pártolói, valamint a műszaki szakemberek hibáztatják, hogy ezek a kislakások sablonszerűen épül-

tek, minden stílust nélkülöznek és nem történt gondoskodás arról, hogy egyes vidékek népművészeti értékkel bíró építészeti hagyományai érvényesülhettek volna, amire ezek a tömeges építkezések kitűnő alkalmat szolgáltatottak.

Kétségtelen, hogy a kislakások építésére folyósított hitel 4%-os kamatlába a mai viszonyok között kedvezményesnek tekinthető, de már a 20 éves törlesztési határidő a mezőgazdasági munkás kereseti lehetőségei mellett betarthatatlan. 1500 pengő kölcsön után az annuitás in pengőt tesz ki — és a legtöbb kölcsön ilyen, — ami azt jelenti, hogy a munkáscsalád évi összes bevételének 35%-át¹ kellene törlesztés fejében leadnia, hogy 100%-ig eleget tehessen a Faksz-al szemben fennálló fizetési kötelezettségének. Ez nyilvánvalóan képtelenség s így néhány év óta szinte általános fennakadás állott be a kislakás-kölcsönök törlesztéseit illetőleg. Pedig az új háztulajdonosok legtöbb helyen heroikus erőfeszítéseket tesznek tartozásaik törlesztésére és a legkülönfélébb eszközökhöz folyamodnak, nehogy lakásaikat elveszítsék. . Viszont nagyon sokan megbánták már, hogy ilyen, fizetőképességükhöz képest elviselhetetlen terheket vállaltak és elkeseredésükben készek még lemondani is új otthonukról, mert a mai viszonyok között reményt sem táplálhatnak arra, hogy fizetési kötelezettségeiknek megfelelhessenek. A Faksz is tehetetlenül áll ezzel a különösen az Alföldre jellemző általános fizetéseképtelenséggel szemben és józan megfontolásból tartózkodik a végső kényszerítő eszközök alkalmazásától, mert a kislakásokkal úgysem tudna mit kezdeni, viszont az amúgy is nagy szociális elégedetlenséget csak fokozná. Alig hihető, hogy a jelenlegi annuitást sokáig fenn lehet tartani, még ott is, ahol a munkásság aránylag kedvezőbb viszonyok között él és fizetési kötelezettségeinek eddig úgy ahogy eleget tett. A törlesztésen kívül a munkásemberek még adót is kell fizetni és bár házadómentességet élvez, a különféle pótdadók és tűzbiztosítás a ház után még így is vidékenként 20—30 pengőre rúgnak. Könnyű belátni, hogy ekkora megterhelést a mainál sokkal kedvezőbb kereseti viszonyok mellett sem bírma el. Amikor 2—3 q búzáért, sőt gyakran a ház adójáért lehet ma falun a munkáscsalád igényeinek megfelelő lakást bérelni, érthető, ha a Faksz-kölcsönöket nem tekintik előnynek, sem támogatásnak és a munkásság óvatosabb elemei továbbra is inkább élnek bérelt lakásban, semhogy belátható időnkig elbírhatatlan terhet vegyenek magukra. Emiatt nagyon sok kiosztott házhely beépítetlen még és bizonyára sokáig az is marad. Bár nincsenek adataink, nem valószínű, hogy az 58.598 kát. hold területen kihasított 259.696 házhely kétharmadánál több beépült volna.³

¹L. a szerző „Adatok a magyar mezőgazdasági munkáscsaládok megélhetési viszonyaihoz“ című munkáját. Budapest 1933.

² Vannak, akik külön kis melléképületet emeltek maguknak, a „nagy“ házat pedig bérbe adták nyugdíjas embernek és a házbért fordítják törlesztésre. Mások, akik tehetik, elmennek gazdasági cselédnek és a Faksz-házat szintén bérbe adják. A leggyakoribb eset az, amikor a ház valamelyik helyiségét, a szobát és a konyhát vagy annak egy részét adják ki valamelyik munkás társuknak és ezáltal igyekeznek a terhet megosztani.

³ 1920-tól 1930-ig a vármegyékben 266.882, a tj. városokban 24.000 új lakóház épült, természetesen nem mind OFB telken és jelentékeny része nem mezőgazdasági munkáslakás.

Amíg a házhelyrendezés és a kislakások építésének megkönnyítése által a hibák és a fennálló nehézségek ellenére is sikerült komoly eredményt elérni és ezen a téren a továbbfejlődés alapjait lerakni, addig a mezőgazdasági munkásság életszínvonalának példátlan hanyatlása következtében a szociális lakáspolitikához fűzőn nivó emelkedés teljesen illuzórrassá vált. Az építészeti szabályrendeletek betartásával kőalapzaton, szigeteléssel épült házak pusztá és rideg falai közön nagyon sivár és szálnalmas élet játszódik le; a cseréptető alan a nyomor és reménytelenség tanyáz. Különösen az Alföld tiszántúli részén, továbbá Borsod és Heves vármegyék déli síkfekvésű vidékem ütöne rá a szegénység szomorú bélyegét a munkásember otthonára. Berendezése sohasem viselte magán a gondtalan jólét jeleit és csak a legszükségesebb használati tárgyakat foglalta magában. A lakás rendszerint egyetlen szobából áll, bármilyen népes legyen is a család és téli időben valamennyien ebben az egy helyiségben húzzák meg magukat, éjjel éppúgy mint nappal, míg nyáron a felnőtt családtagok, ha otthon vannak, az éjszakát esetleg más lakásrészben, konyhában vagy kamrában töltik. A szobában i—3 ágy vagy ehhez hasonló tákolmány s nem ritkán az asztal mellé helyezett pad szolgál fekvőhelyül. A gyermekek vagy betegek télen gyakran a kemence-kuckóban fekszenek, ahol némi meleget találnak. A fekvőhelyeken kívül a lakás berendezését többnyire még egy asztal, néhány szék és egy fiókos sublót alkotja, míg a lakás díszítésére néhány fénykép, szentkép és olajnyomat szolgál. A Fakszházakban a szobák túlnyomórésze deszkapadlózattal van ellátva, a régi lakások azonban csekély kivétellel földesek. Feltűnő, hogy munkásaink otthonában milyen ritkátalálható falióra vagy az asztalra és az ágyra terítő. Ezeket, de méginkább az ágynemű felét sok helyen elvitte az elmúlt esztendő nyomorúsága. Amióta a család jövedelme elégtelen a pusztá lét fenntartására is és a munkásember hitele kimerült a boltosnál, hentesnél stb., értékkel bíró lakásberendezési tárgyainak eladogatásával igyekszik pótolni a hiányokat. 1932-ben a megvizsgált 96 munkáscsalád közül 24-en voltak kénytelenek ágyneműjük vagy más használati tárgyaik egy részétől megválni, hogy a tél végén vagy tavasszal némi élelmet vásárolhassanak. Voltak többen olyanok, akik már a korábbi években pénzzé tettek vagy élelmiszerekért becseréltek mindent, amit csak lehetett. Valami tragikus groteszkség volt abban az ellentétben, amit az ilyen munkáscsaládok üres és barátságatlan otthona nyújtott zord téli időben, a benne kuporgó, éhségtől és hidegtől megviselt rongyos emberekkel szemben a jól megépített, piros cserepes új házak csinos külsejével.

Az egészségügyi viszonyok hű kifejezői a munkáscsalád fentiekben megrajzolt szálnalmas életkörülményeinek. A különféle betegségek egész légiója támadja meg a családtagok apraját, nagyját és bizony a halálnak is bő aratása van a legyengült szervezetek soraiban. A betegségek leggyakrabban a minőségileg és mennyiségileg hiányos táplálkozásra, a lakás higiénia fogyatékosságára és a ruházkodás hiányaira vezethetők vissza.

A mezőgazdasági munkás táplálkozásáról előző cikkünkben már megemlékeztünk. Kimutattuk, hogy sem a felnőttek, sem a serdülő

gyermek nem kapják meg a napi táplálékban — különösen télen — azt a kalória mennyiséget, mely a szervezet életfunkcióinak zavartalan folytatásához szükséges és még több kívánni valót hagy fenn a táplálóanyagok összetétele, mely különösen a fiatal szervezetek fejlődésében idéz elő súlyos zavarokat. Megdöbbentő a munkáscsaládok gyermekhalandósága. Adatgyűjtésünk szerint 354 élő gyermekkel szemben 174 halt meg különféle betegségben, melyek között leggyakoribb volt a vörheny, difteritisz, tüdővész, szamarhurut, tífusz, de különösen a bélhurut, tehát túlnyomórészt olyan betegség,¹ mely a helytelen vagy fogyatékos táplálkozástól elerőtlenedett, illetve rosszul fejlődött szervezeteket szokta megtámadni. Ez ellen alig van védekezés mindaddig, amíg fejenként és naponként 14 fillér jut az összes életszükségletek kielégítésére.

A népbetegségek, — különösen a tüdővész — hatalmas pusztításainak egyik legfőbb okát az egészségtelen lakásviszonyokban szokták megjelölni. A falusi kislakásépítési akció egyik célja épp a lakás higiénia megjavítása volt a mezőgazdasági népesség legalsóbb rétegében. A lepadlózott, világos és száraz új munkáslakások ellenére a helyzet ezen a téren inkább rosszabbodott, mint javult. Az összezsúfoltág nem szűnt meg és hiába van tágas szoba, kényelmes konyha és kamra, a munkáscsalád nem tudja ezeket kihasználni, mert a nyomorúság arra kényszeríti, hogy még jobban összébbhúzza magát, mint amikor bérelt lakásban szorongott. Nem ritkán 2—3 népes család lakik az új hajlékban, felosztva egymás között az egyes helyiségeket vagy ha egy család lakik is, ősztől tavaszig, amikor mindenki otthon van, takarékosági okokból egyetlen helyiséget használnak. Elképzelhető, hogy munkáscsaládjaink „kitelése“ a többnyire fűtetlen szobában, ahol a gyermekek lábbeli nélkül, rongyokba burkoltan, betegek és egészségesek vegyesen naphosszam a fekvőhelyeken vagy kemencepatkán heverve töltik a végtelennek tetsző időt és meleg takaró nélkül egymás testi melegével védekeznek a hideg ellen, — szöges ellentétben áll az egészségügy legelemibb követelményeivel is.

Természetes, hogy ilyen életkörülmények között a lakás tisztántartása is sok kívánni valót hagy fenn. Pedig mezőgazdasági munkásaink, ha nem is ismerik a higiénia szabályait, általában szeretik a rendet és a tisztaságot. Több mint 100 munkáscsalád otthonában fordultunk meg a nap legkülönbözőbb szakáiban, egészen váratlanul, de a lakást rendetlennek és piszkosnak csak ott találtuk, ahol az asszony beteg volt — ami bizony elég gyakori a sokgyermekes anyák között — és nem volt felnőtt leánygyermek, aki helyettesíthette volna. Már inkább kifogásolható a lakás szellőztetlensége. Ezen a téren azonban megfontoltan kell kritikát gyakorolnunk és semmi esetre sem szabad abból a feltevésből kiindulni, hogy az egyszerű és műveletlen ember tartózkodása ez a friss, tiszta levegőtől. A lakás szellőztetése általában nem hiányzik ott, ahol a munkáscsalád életkörülményei kedvezőbbek.

¹ Egyedül a bélhurut 98 esetben végződött halállal. Voltak, akik kitartottak amellett, hogy gyermekük halálát „szemverés“ okozta. Alig volt család, ahol kisebb gyermekek valamilyen betegségen — 1932-ben is — keresztül ne estek volna. A fenti betegségeken kívül gyakori volt a vérhas, trachoma, orbánc, kanyaró és sok gyermek szenvedett vesebajban.

De, ahol a fűtést a test hője szolgáltatja, ahol a neveletlen, apró gyermekeket sem meleg ruha, sem meleg takaró nem védi a hideg ellen, ott nem lehet csodálni, ha a munkásember két rossz között a választást természetes ösztönére bizza és az istállóéhoz hasonlóan konzerválni igyekszik a fülledt párával telt, de a külső hőmérsékletnél mégis melegebb levegőt. A kétségtelenül fennálló súlyos hibák oka ebben a tekintetben nem a helytelenül felfogott takarékoságban, hanem a „dura necessitas“-ban rejlik, mert annyit a földműves munkásember is tud, hogy a friss hideg levegő meleg ruha nélkül éppúgy előmozdítja betegségét, mint a lakás szellőzetlensége.

Ugyanez mondható el a testi tisztálkodást illetőleg is. Amikor hiány van a mindennapi jaroérben és a család tagjai az éhséggel küzdenek, a tisztálkodáshoz szükséges szappan beszerzése nem a legelsőrangú szükséglet. A már csaknem teljes ruhátlanság is akadály a rendszeres tisztálkodásnak. A fehérnemű pótlása szinte lehetetlen s jónak mondható a helyzet ott, ahol a felnőtt, munkába járó családtagok két rend fehérneművel rendelkeznek, míg a nagy többségnek csak magára valója van, amit bizony tovább hordanak a kellenél. Számtalan esetben tapasztaltuk, hogy, amíg a munkásasszony a fehérnemű takarítását végezte, mind maga, mind a család többi tagjai alsóruha nélkül voltak. A hideg lakásban pedig nehéz azt nélkülözni, még ha vékony és rongyos is, ezért annak tisztítására a téli hónapokban elég ritkán kerül sor.

A felsőruha és a lábbeli hiányossága egyik legaggasztóbb problémája a mezőgazdasági munkásnak. Könnyű belátni, hogy amikor fejenként és évenként 52 pengő jut az összes szükségletek kielégítésére — ebből a ruházatkódásra vajmi keveset lehet fordítani. A szegény ember az országos vásárok alkalmával szokta beszerezni ruhaszükségletét. Az utóbbi években sokan már el sem mentek a vásárra, — mely pedig fontos esemény a munkásember egyhangú életében, — mert eladni való jószágja nem volt, amiből vásárolhatott volna magának és családjának egy-két szükséges ruhadarabot. Ebben a tekintetben utalhatunk a fentebb elmondottakra: általában egy rend ruhából áll a mezőgazdasági munkás garderobja, amelyet az év minden szakában visel, rendszerint olyan alkalmakkor, amikor testmunkát nem végez. Ezenkívül van még egy öltözéke, ha ugyan annak lehet nevezni azt a kaleidoszkópszerűen összetoldozott-foldozott rongyo ^amiben dologba jár. Gyakran hallottunk azonban a múlt évben olyan panaszokat, hogy a ruhátlanság miatt hova-tovább munkát sem tudnak vállalni. A serdületlen családtagok még rosszabbul állnak ebben a tekintetben. Nincs fájdalmasabb látvány, mint végignézni a munkás falvakban az iskolából jövő gyermekeket. Az egyik az anyja cipőjében, a másik az apja csizmájában, a harmadik egy nem reá szabott nagykabátba bújva vonszolja magát, a legtöbben pedig vékony kiskabátban, rongyos cipőben, reszketve mennek hazafelé a többnyire hideg lakásba. Nagyon gyakori eset, hogy az iskolaköteles gyermekek egyrésze ruhahiány miatt nem tudja látogatni az iskolát. Ahol több ilyen gyermek van a családban, úgy segítenek magukon, hogy felváltva, egymás ruhájában mennek iskolába. Természetesen rengeteg a beteg az iskolaköteles gyer-

mekek sorában. Ilyen körülmények között nem csoda, ha a munkás-
gyermek, saját hibájukon kívül, évek során át is alig tanulják meg a
legegyszerűbb ismereteket, annál kevésbbé, mert a szükséges tanszerek
beszerzése, — azoknak különösen a múltban elviselhetetlen drágasága
miatt — a munkásember anyagi viszonyai között lehetetlen volt.
Emiatt gyakori az összeütközés az iskolai szabályokkal és hatóságokkal,
amiből nem ritkán a munkásemberre nézve kellemetlen és őt méltány-
talanul érő következmények származnak.¹ A falusi szegényember, ha
hozzá jut is egy-két ruhadarab beszerzéséhez, újjat a legritkább eset-
ben tud vásárolni. A vásárokon ma túlnyomórészt az ócska ruha-
féléknek van kelendőse. Még gyakoribb szokás, hogy a munkás-
asszony, aki úri házakhoz vagy jobbmodú földbirtokosokhoz jár kiegészítő
munkára, ellenszolgáltatás fejében vagy könyörületességből kap néhány
darab viseltes ruhát vagy lábbelit gyermekei részére. A téli meleg-
ruha kérdése azonban ezzel még nincs megoldva, úgy, hogy munkás-
családjaink irtóztva gondolnak a hidegebb idő beálltára, amitől aztán
hónapokon keresztül rettenetesen sokat szenvednek.

A meleg ruha hiányát pótolhatná a fűtött lakás, ha ezen a téren is
kiáltó hiányok nem állanának fenn. A háború után a mezőgazdasági
konjunktúra kedvezőbb éveiben sok munkás eltávolította lakásából a
kemencét és helyébe takaréktűzhelyet állított be. Az újonnan épült
falusi kislakásokból is hiányzik a kemence. Pedig az elmúlt évek során
bebizonyosodott, hogy a kemencét nem tudja pótolni a takaréktűzhely
és azok a munkáscsaládok szenvednek legtöbbet a hidegtől, amelyek
otthonából ez hiányzik. A kemencében ugyanis olyan hulladék anya-
gokat is kalóriává lehet átalakítani, amelyek sem kályhában, sem más
tűzhelyen való fűtésre nem alkalmasak. Már pedig a munkásember mai
nagy nyomorúságában szén vagy fát beszerezni ritkán tud és túl-
nyomó részben különféle gazdasági eredetű hulladék anyagok (szalma,
kukoricaszár stb.) tüzelésére van utalva, melyeket egyrészt az arató-
résszel kap, másrészt saját, részes vagy bérleti földjének termése szol-
gáltat. A szegényebbje eljár a közeli erdőbe gallyat vagy a földekre
dinnye-, tökszárát gyűjteni, tengerituskót ásni stb. s ilymódon igyek-
szenek legalább egy időre a főzéshez, illetve a fűtéshez szükséges tüzelő-
anyagot biztosítani. A munkáscsaládok sok helyen megbánták már,
hogy régebben a kemencét eltávolították a lakásból s a fenti okoknál
fogva kezdik azokat a szobákba ismét beépíteni.

A fentiekből megállapítható, hogy ugyancsak sok és bőséges for-
rása van a legkülönbözőbb betegségek keletkezésének. Ezekből tényleg
nincs is hiány. A falusi orvosok tudnak ezekről megdöbbenő részle-
teket mondani. Pedig ők is a betegségek eseteknek csak egy részéről sze-
reznek tudomást, kivéve a hatósági orvost, akinek azonban már inkább
csak a halált kell konstatálnia. Ezúttal ismét egy balhiedelemmel kell
szembeszállni, amely még a régmúlt időkből származik. Eszerint: a
falusi ember előítélettel viseltetik az orvos iránt és csak a legvégső

¹ A melegruhát nélkülöző munkásgyermeket, ha nem is betegek, a szülők
gyakran nem engedik iskolába. Előfordult, hogy azt a munkásembert, aki feltette
fiát a megfázástól és az iskolai hatóságok többszöri felszólítása ellenére sem volt haj-
landó iskolába küldeni, a fősolgabíró megbüntette és büntetését — mivel fizetni
nem tudott — a legnagyobb dologidőben kellett leülnie.

esetben s többnyire akkor fordul hozzá, amikor a betegen már segíteni nem lehet. Ezzel ellentétben áll a mi tapasztalásunk, melyet a leghivatottabbak — a falusi orvosok is — megerősítettek, tudniillik, hogy a munkásemberek is igénybeveszik az orvosi segítséget, még ha az anyagi helyzetükhöz képest óriási áldozatot jelent is számukra. A baj inkább az, hogy a nagy szegénység általában lehetetlenné teszi az orvosi honorárium kifizetését vagy a gyógyszer kiváltását. A munkások tartozásai között jelentékeny összeget tesznek ki a gyógykezeltetés költségei. Az a munkásember pedig, akinek ilyen adóssága áÚ fenn, restel ismét orvoshoz fordulni és ez azt a látszatot kelti, mintha kevésre értékelné az orvosi beavatkozást. A falusi munkásember példátlan szegénysége bizony sok helyen fásulttá és közömbössé tette már az embereket, még a legsúlyosabb betegségül szemben is. Az emberi élet nagyon olcsó lett és a halált nem csapásnak és szerencsétlenségnek, hanem megváltásnak tekintik. A nyomortól demoralizált embernek nem kell az orvosi segítség s a szervezet ellenállóképessége dönti el a beteg sorsát. Az ilyen járványos beteghez is csak azért hív orvost, mert fél a büntetéstől.

A mezőgazdaságban foglalkozó munkásember és családja, ha megbetegszik, semmiféle támogatásra nem tarthat igényt. Az országos betegápolás terhére ingyenes orvoshoz és gyógyszerhez csak szegényjogon juthat, azaz akkor, ha ingatlan vagyonnal nem rendelkezik. Viszont a legtöbb falusi munkásembernek van ma már egy kis háza, házrésze, vagy valami csekély földje, ami elüti ettől a kedvezménytől, jóllehet a mai antiszociális közteherviselés mellett és egyéb adósságokkal terheltén, az ingatlan előnyei merőben illuzóriussá váltak. Túlzás nélkül lehet állítani, hogy a teljesen nincstelenek ma kedvezőbb szociális helyzetben vannak, mint azok, akik némi vagyonnal rendelkeznek. A szociális biztosítás teljesen megoldatlan a magyar mezőgazdaságban. Csak az éves szerződéssel bíró gazdasági cselédek részesülnek betegség esetén bizonyos ideig gyógykezeltetésben, halál esetén temetési segélyben, a szabad mezőgazdasági munkások közül csupán a gépnél alkalmazottak biztosítása kötelező az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál baleset esetére. Egyébként teljesen sorsukra vannak hagyva és ha a munka folyamán vagy munkán kívül bármilyen betegség támadja meg őket vagy családjuk valamelyik tagját, az orvosi és patikaköltséget vagy halál esetén a méregdrága temetési költséget százszázalékig viselni tartoznak. Nincs kiáltóbb szociális igazságtalanság, mint amely a mezőgazdasági és ipari munkavállalók között a szociális biztosítás szempontjából fennálló megkülönböztetésben rejlik. Amíg az egyik kénytelen féltve őrzött egyetlen sertésének vagy üszőjének feláldozásával — ami gyakran anyagi romlással egyenértékű — megváltani hozzátartozója életét vagy eltemettetni halottját, addig a másikat törvény biztosítja betegség, öregség, rokkantság, baleset, özvegység és árvaság esetére. Ha valamely mezőgazdasági munkásnak a leánya házi-cselédnek szegődik el és mondjuk tüdőcsúcshurutban megbetegszik, több táppénzt kap, mint amennyit az apja ugyanazon idő alatt napszámmal meg tud keresni. Ebben a tényben a mezőgazdasági munka lebecsülését látják a többi foglalkozási ágakkal szemben. Nem kétséges, hogy ennek az egyenlőtlen elbánásnak jelentékeny szerepe van

abban a nagy belső vándorlásban, mely az elmúlt évtizedben a falvakból a városokba, különösen Budapest és környéke felé irányult.¹ Különösen a fiatalabb munkásgeneráció gravitál erősen a városok felé, ahol kevesebb munkaidő mellett is több keresetet, nagyobb kényelmet remél és sorsát is inkább látja biztosítottnak.

A mezei munkás élete ilyen körülmények között sivár egyhangúságban telik el. Változatosságot jelentő szórakozásban alig van része. Tavasztól őszig, ha van munkája, inaszakadtáig dolgozik, ha nincs, akkor pedig járja az uradalmakat vagy begyalogol a városba, 100—200 km távolságból Budapestre is, — munka után. Ősztől tavaszig pedig többnyire reménytelen semmittevésben tölti az időt, csak Szilveszter elmúltával, amint a napok hosszabbodni kezdenek, ébred fel benne ismét a kiolthatatlan bizakodás a jobb napok után. Alkohol, sőt dohány is csak nagyon ritkán akad, inkább szőlő-vidéken, illetve akkor, ha valami munka kerül az uradalom dohánypajtájában. Könyvet évszámra sem vesz kézbe, újságot is inkább csak ott olvas, ahol munkáskor működik, amelyet a munkátlanság hónapjaiban felkeres esténként melegedés és beszélgetés végett. Egyébként lefekszik már délután 4—5 órakor, hogy legalább a hosszú éjszakán át ne érezze a mindennap megújuló életküzdelem gondjait.

KERÉK MIHÁLY

¹ Az 1930. évi népszámlálási statisztika szerint a főváros és környékének lakossága odavándorlás révén 10 év alatt 132.096 lélekkel gyarapodott. Bizonyos, hogy ezek túlnyomó része az östermelők osztályából való.